

КАРТА У СПОРТИВНОМУ ОРІЄНТУВАННІ

Вступ. Вихідні передумови. Спортивна карта – це великомасштабна спеціальна карта, призначена для спортивного орієнтування. Вона виконана в спеціальних умовних знаках, і її спеціальний зміст складає зображення прохідності місцевості та інформативність зображення об'єктів. Наявність спортивної карти – необхідна умова використання району для змагань. За допомогою карти керівник дистанції планує траси, обладнує їх на місцевості. Спортивне орієнтування - це вид спорту, в якому учасники змагань мають якнайшвидше за допомогою карти і компасу відвідати певну кількість точок, що улаштовані на місцевості, - контрольних пунктів (КП),. Термін «учасник» означає особу, яка визначається як за статтю, так і за належністю до команди відповідно.

Спортивне орієнтування бере свій початок у лісах Скандинавії, де його вперше ввели в програму підготовки Збройних Сил. Термін «Орієнтування», або «Зорієнтування», використовувався у військових колах з 1886 року і означав «пересування незнайомою місцевістю за допомогою компасу та карти». До 1895 року змагання зі спортивного орієнтування проводилися тільки в армії - серед армійських гарнізонів Об'єднаного, на ті часи, Королівства Швеції і Норвегії.

Перші суспільні змагання зі спортивного орієнтування були проведені спортивним клубом "Tjalve" поблизу столиці Норвегії Осло 31 жовтня 1897 року. Але справжні змагання зі спортивного орієнтування починаються лише з 1918 року, коли майор Ернст Килландер, що у той час був президентом Стокгольмської Любительської Асоціації Легкої Атлетики, вигадав новий вид кросс-кантрі змагань (cross country / x-country), де спортсменам пропонувалася вибір шляху руху.

Але Килландер на цьому не зупиняється, він йде далі, вводячи головні принципи спортивного орієнтування, які включають: основні правила спорту, параметри і види дистанцій, вибір орієнтирів для постановки контрольних пунктів, вікові категорії і правила організації змагань. Таким чином, майора Килландера можна по праву вважати "батьком спортивного орієнтування".

Перші змагання з нічного орієнтування були організовані в грудні 1922 року в Стокгольмі. У 1923 році Швеція стає першою країною, де проводиться регіональний чемпіонат. А перші змагання зі спортивного орієнтування серед жінок були організовані в 1925 році в околицях міста Гетеборга.

До 1930 року орієнтування міцно влаштувалося у Швеції, Норвегії та Фінляндії. Вже до 1934 року орієнтування розповсюдилося і в інші європейські країни: Швейцарію, Угорщину та СРСР. У відкритих міжнародних змаганнях, організованих неподалік від міста Стокгольм в 1960 році, взяли участь сім країн.

Наступною значною датою в історії орієнтування став 1961 рік, коли в Копенгагені відбулася інавгурація Міжнародної Федерації Спортивного Орієнтування. У той рік Федерація складалася з десяти країн: Болгарії, Данії, Західної та Східної Німеччини, Угорщини, Норвегії, Фінляндії, Чехословаччини, Швейцарії та Швеції. Велика Британія увійшла до Федерації в 1967 році. Перший чемпіонат Європи був проведений у Норвегії в 1962 році. Пізніше ці змагання перейменували на чемпіонат світу. Перший чемпіонат Радянського Союзу пройшов в Україні у 1963 році біля міста Ужгород.

Мета статті – охарактеризувати вимоги до карт для спортивного орієнтування.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх 50-ти років карти для орієнтування постійно змінювалися, набуваючи все більш зручного для спортсмена вигляду. У 1940 році в Скандинавських країнах застосовувалися карти масштабу 1:100 000, зазвичай чорно-білі і без усяких горизонталей. Карти, підготовлені спеціально для спортивного орієнтування, вперше були випущені тільки в 1952 році. У наш час практично всі змагання проводяться з викорис-

танням п'ятиколових карт, з висотою перетину 5 м, і з масштабом 1:15 000 або 1:10 000. Також зустрічаються карти з висотою перетину 2,5 і 10 метрів.

Один із головних принципів Міжнародної федерації орієнтування говорить: “Жоден з учасників не повинен отримувати перевагу або постраждати через карту!”. Тому основну вимогу до карт для спортивного орієнтування можна сформулювати так: точна, об'єктивна, інформативна карта, виконана за стандартизованими рекомендаціями та легко читається під час бігу.

Аналізуючи технічні дії учасників у різних видах орієнтування, можна виділити дві основні характеристики об'єктів місцевості, що найбільше цікавлять спортсменів. Перша – це умови прохідності, які визначаються густотою рослинності, ґрунтами, висотою та розчленованістю рельєфу, кількістю та якістю шляхів сполучення. Друга характеристика пов'язана з процесом читання карти, що складається з утворення зорового образу місцевості по карті та його запам'ятовування і наступного пошуку по карті об'єкта або сукупності об'єктів, що спостерігаються на місцевості.

Спортивна карта повинна укладатись так, щоб максимально спростити процес її читання. Для цього здійснюється направлений відбір об'єктів, їх кількісних та якісних характеристик, застосовуються певні способи показу об'єктів та їх характеристик на місцевості. У результаті спортивна карта отримує особливу характеристику – посилену інформативність.

Поняття «інформативність» не можна плутати з іншим поняттям – кількістю одиниць навантаження (орієнтирів) на певну площу карти, яка визначає її навантаження. Перевантажена карта не завжди є інформативною, навіть більше – вона перешкоджає сприйняттю просторової інформації.

Спортивні схеми, будучи різновидом спортивних карт, призначені для навчальної та тренувальної роботи на першій стадії занять орієнтуванням, а також для масових фізкультурно-оздоровчих заходів. Вони укладаються зазвичай на територію масового відпочинку громадян – парки, лісопарки, зони відпочинку, ділянки, що прилеглі до туристичних баз, спортивних та оздоровчих таборів. Основою для укладання таких схем є плани для лісо- та землеустрою, велико-

масштабні плани міських архітектурно-планових управлінь. На схемах допускається спрощення компонентів ландшафту, а для рівнинних територій – не показується рельєф.

Спортсмен отримує карту за кілька секунд до старту і під час проходження дистанції має дуже мало часу для її вивчення, оскільки кожне звернення до карти забирає у нього дорогоцінний час. Вивчення карти на дистанції іде в екстремальних умовах: велике фізичне та розумове навантаження, накопичення втоми, нерідко несприятливі погодні умови, часті зміни освітлення. Все це необхідно враховувати при укладанні карт такого типу.

Отримання вихідних картографічних матеріалів, проведення польових робіт, видання, збереження, використання спортивних карт та їх збереження оговорено в інструкції «Про порядок забезпечення картографічними матеріалами змагань зі спортивного орієнтування». Ці змагання відповідно до інструкції забезпечуються чорно-білими або багатокольоровими картами на територію не більше 25 км².

Правилами змагань (згідно з інструктивними матеріалами) прийнято масштаб 1 : 20 000 та переріз рельєфу 5 м. Якщо місцевість насичена орієнтирами, а генералізація карти недостатня, допускається масштаб 1 : 15 000. Не можна збільшувати масштаб тільки для того, щоб нанести на карту якнайбільше деталей. Масштаб 1 : 20 000 зазвичай дозволяє передати всі компоненти ландшафту, які читаються на нормальній швидкості під час змагань.

Для змагань на подовжених дистанціях та для орієнтування в заданих напрямках на лижах можливо використовувати масштаб 1 : 30 000, а для змагань школярів молодшого віку - використовувати масштаб 1 : 10 000.

Для районів з великою кількістю дрібних елементів та форм рельєфу на схилах допускається переріз рельєфу 2,5 м, а для районів передгір'я з великим перерізом висоти – 10 м.

Спортивна карта об'єктивно відображає місцевість, що картографується, якщо витримано такі вимоги:

- для позначення всіх об'єктів правильно вибрано умовні знаки;

- у межах одного аркушу витримано єдиний рівень генералізації;

- різні градації кількісних та якісних характеристик об'єктів (болото, щільна рослинність, дороги та тропи, камені, скельні стіни) витримано на карті однаково або близько;

- для позначення особливих мікрооб'єктів дано єдині знаки (символи одного кольору та графічного зображення), усі об'єкти з однаковими характеристиками нанесені на карту;

- у межах однієї карти витримано єдиний стиль зображення.

На спортивній карті повинні бути показані всі об'єкти різних компонентів ландшафту, що достовірно та однозначно сприймаються спортсменами під час проведення змагань (тобто на швидкості), які можна передати на видавничому оригіналі не порушуючи вимоги поліграфії про мінімальні розміри.

Висновок. Спортивне орієнтування як вид спорту розвивається сьогодні більш ніж у 70 країнах світу. Найбільшою популярністю воно користується у країнах Європи, Північної Америки, а також в Австралії та Нової Зеландії. На сьогодні спортивним орієнтуванням в Україні займається понад 6 тисяч осіб. Тому розробка і створення карт для спортивного орієнтування стає актуальною проблемою картографії.

Література:

1. Алешин В.М. Карта в спортивном ориентировании. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 152 с.

2. Спортивное ориентирование: Правила соревнований. - М.: Физкультура и спорт, 1987. – 96 с.

3. Туризм и спортивное ориентирование / Сост. В.И. Ганопольский. – М.: Физкультура и спорт, 1987.